

แนวคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนา

สังคมแต่ละสังคมมีความเข้าใจการพัฒนาแตกต่างกัน ส่งผลให้การพัฒนาแตกต่างกันไปด้วย สิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ คือ ความเข้าใจ (understanding) การรับรู้ (perception) โลกทัศน์หรือมุมมอง (worldview) เกี่ยวกับการพัฒนา เป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนา หรือ กรอบแนวคิดการพัฒนา สำหรับการพัฒนาระดับสังคมหลัก ๆ ควรพิจารณาอยู่ 2 ประเด็น คือ แนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้ควรสอดคล้องกับสถานการณ์ภายในประเทศ และสถานการณ์ภายนอกประเทศหรือโลก เพื่อมุ่งความอยู่รอดและการอยู่ร่วมกันต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดของสำนักต่าง ๆ ในโลกตะวันตก สามารถจำแนกได้ 2 สำนักคือ (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2547)

1. สำนักแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก (Mainstream Social Development Concept and Theory) เช่น ทฤษฎีความทันสมัย (modernization theory) ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (growth theory) ทฤษฎีการพึ่งพา (dependency theory) ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ (globalization theory) ฯลฯ

2. สำนักแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก (Alternative Social Development Concept and Theory) หรือทฤษฎีการพัฒนาระแสรอง เช่น แนวคิดบทบาทหญิง-ชาย (gender approach) แนวคิดสตรีนิยม (feminism approach) แนวคิดกรีนนิสม์ (greenism approach) แนวคิดเรื่องการให้อำนาจ (empowerment approach) แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development approach) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation approach) ทฤษฎีใหม่ ฯลฯ

โดยทั้งนี้ระดับของแนวคิดและทฤษฎีมี 3 ระดับ คือ 1) ระดับจุลภาค (micro concept and theory) ประกอบด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคคล 2) แนวคิดระดับกลาง (meso concept and theory) ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาระดับกลุ่ม ชุมชน และองค์กร และ 3) ระดับมหภาค (macro concept and theory) ได้แก่ ระดับโครงสร้างสังคม

และประชาคมโลก ประเทศไทยมีภาวะสังคมความเสี่ยง (risk society) เกิดขึ้นจากการที่เรามีสถาบันเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศที่มีแนวคิดแม่บทเป็นแบบตะวันตกนั้น ได้ก่อให้เกิดผลทางด้านลบ แก่ชุมชน ในการที่สังคมไทยเริ่มมีความเห็นสอดคล้องกันในเชิงวิชาการว่า แนวคิดและทฤษฎีตะวันตกเป็นจำนวนมากถึงทางตัน ไม่สามารถใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคมไทยได้อีกต่อไป เพราะบริบทของประเทศไทยต่างจากประเทศในแถบตะวันตก และสังคมไทยต้องการการพัฒนาไปสู่แนวคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ ที่มีความซับซ้อนเพียงพอในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในปัจจุบัน ทำให้มุมมองทางออกที่น่าจะเหมาะสมในปัจจุบันก็คือ สังคมไทยต้องปรับความรู้ ทำความรู้จักตนเอง และรู้จักโลกควบคู่กัน ขณะเดียวกันก็ต้องปรับระบบสังคมเพื่อจัดการกับสิ่งที่ซับซ้อนที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาหรือการปฏิบัติที่ขาดการศึกษาและความเข้าใจทางด้านแนวคิดและทฤษฎีของต่างชาติอย่างแท้จริง เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนา ต้องพิจารณาถึงความขัดแย้ง ความไม่ผสมกลมกลืน การใช้แนวคิดหรือแบบจำลองที่ยังกำกวมไม่แน่ใจ หรือไม่ชัดเจนกับสังคมของเรา ก็ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายหรือใช้กับปัญหาสถานการณ์ที่จำเป็นที่สุดในขณะนั้นได้

อย่างไรก็ตาม สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชุมชนในที่นี่จะเสนอเป็น 2 ประเด็นแนวคิด คือ

1. **แนวคิดและทฤษฎีในระดับการพัฒนา หรือมหภาค (Macro Concept and Theory)** เป็นแนวคิดเชิงนโยบายแห่งการพัฒนาโครงสร้างสังคมระดับประเทศ ซึ่งนักวิชาการต่าง ๆ ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์ตามแนวของศาสตร์ที่ตนสนใจ ซึ่งแนวทางการศึกษาชุมชนในระดับการพัฒนาหรือมหภาคจึงปรากฏอยู่หลายแนวทาง ในที่นี่จะขอเสนอแนวคิดการศึกษาชุมชน 2 ประเภท คือ แนววัฒนธรรมชุมชนและแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาชุมชนทั้งในแง่ ความหมาย ปรัชญา แนวคิด เพื่อนำไปสู่การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน/สังคมได้ต่อไป

2. **แนวคิดและทฤษฎีในระดับจุลภาค (Micro Concept and Theory)** ซึ่งเป็นการอธิบายถึงแนวคิดและทฤษฎีในการลงศึกษาสู่ภาคสนามชุมชน ซึ่งจะใช้ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้มาเป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งมีสาระสำคัญดังจะได้กล่าวในบทที่ 4 ต่อไป

สำหรับในบทนี้ เหตุผลการนำเสนอแนวคิดการศึกษาชุมชน 2 แนวคิดในระดับมหภาค คือ แนววัฒนธรรมชุมชน (เพราะแนววัฒนธรรมชุมชนของสังคมไทยเป็นการผสมผสาน